

УДК 78.01:27-535.35(438) “16”

Співак В. В.

**ОБРАЗ МУЗИКИ
ЯК СКЛАДОВОЇ КОНЦЕПТУ РАДОСТІ / ЗАДОВОЛЕННЯ
У СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВНИХ МИСЛИТЕЛІВ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ**

Розглянуто особливості сприйняття образу музики як складової концепту радості / задоволення в межах уявлень про щастя українських церковних мислителів другої половини XVII століття. Джерельною базою дослідження стали тексти Антонія Радивиловського, Іоанікія Галятовського та Інокентія Гізеля. З метою порівняння висвітлено позицію польських проповідників (Петра Скарґи, Томаша Млодзяновського) стосовно зазначеної проблеми. Встановлено, що даний феномен оцінюється ними позитивно або негативно, в залежності від ситуації, характеру обставин та мети «споживання» музики. Так, помірне слухання музики з метою естетичного задоволення на дружніх зустрічах чи для подолання смутку є допустимим для християнина. Натомість, негативно оцінюється музика, що супроводжує акти тілесних «гедоністичних» задоволень і служить засобом підсилення гріховних пристрастей. Доведено, що у даному питанні Інокентій Гізель та Іоанікій Галятовський висловлюють більше ригоризму, ніж Антоній Радивиловський та польські проповідники. При цьому в полі зору мислителів знаходиться лише світська музика, водночас питання про оцінку церковної музики чи співу обходять як українські, так і польські мислителі.

Ключові слова: українське бароко, музика, щастя, радість, задоволення, проповідь.

Невід’ємною складовою феліцитарного концепту є поняття радості, що в парі зі своїм дублетом – задоволенням виражає суб’єктивний аспект щастя, як емоційного переживання позитивного наповнення життя. В ряді філософсько-етичних систем існує виразна

тенденція до певного отоотожнення понять щастя та радості або вживання їх як взаємозамінних. Природно, що поняттям «радість» та «задоволення» у філософському та релігійному дискурсах надавалося моральне звучання, адже воно виражає позитивну мотивацію людської діяльності й відображається у вчинках людини, а отже пов'язане з моральним життям індивіда. В свою чергу, одним із атрибутів радості та задоволення є музика, що є одночасно їх джерелом та зовнішньою ознакою. Людина переживає радість і задоволення від музики та «споживає» її під час веселощів і задоволень.

Природно, що ставлення до музики в морально-етичному вченні мислителів різних часів було неоднаковим. Навіть в культурі античної Греції, що ставилась до музичного мистецтва з великою пошаною, маємо приклади осудження насолоди музикою з боку ряду мислителів. В подальші часи музика також знаходилась в полі зору філософів та церковних моралістів. Не є виключенням в цьому відношенні й українська духовна культура, що має як вікову музичну традицію, так і багатий досвід морально-етичного осмислення феномену музики. Втім, остання з названих складова вітчизняної духовної культури є поки що малодослідженою. Особливо це стосується мислителів та проповідників епохи бароко, спадщина яких є об'єктом нашого дослідження.

Морально-аксіологічна парадигма в творчості українських церковних мислителів епохи бароко досліджувалась у працях Л. Довго¹, С. Йосипенко², М. Корзо³ та Н. Яковенко⁴. Однак окреслена проблема у цих дослідженнях спеціально не розглядалась – автори торкаються її лише побіжно.

---

¹ Довга Л. Система цінностей в українській культурі XVII століття : монографія. Київ ; Львів : Свічадо, 2012. 344 с.

² Йосипенко С. До витоків української модерності: Українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. Київ : Укр. Центр дух. культури, 2008. 392 с.

³ Корзо М. Образ человека в проповеди XVII века. Москва : ИФРАН, 1999. 190 с.

⁴ Яковенко Н. У пошуках Нового неба: Життя і тексти Йоаникія Галятовського. Київ : Лаурус; Критика, 2017. 704 с.

Метою нашої статті є окреслення особливостей сприйняття феномену музики в творчості українських церковних мислителів епохи бароко, з огляду на розкриття ними концепту задоволення та радості як складової уявлень про щастя. Джерельною базою дослідження стали тексти українських церковних мислителів другої половини XVII століття: Антонія Радивиловського, Іоанікія Галятовського та Інокентія Гізеля. З метою порівняння використана також спадщина польських проповідників Петра Скарги та Томаша Млодзяновського (враховуючи досить потужний польський вплив на культуру українського бароко).

В античній культурі радість (грец. *χαρά* або *περίχαρής*, лат. *gaudium*) асоціювалася із задоволенням та тілесними бажаннями й сприймалася нерозривно від них. З поширенням християнства на перший план виходить розуміння радості як вищого духовного почуття, доброзичливості та спокою (тиха, світла радість християнського святого, на протигагу язичницькій «буйній» радості).

У християнській традиції йдеться про існування радості людської (душевної і духовної) та радості божественної (благодаті, божественної гармонії людини зі світом)¹. «Істинній радості» протистоїть радість «фальшива», що має своїм джерелом спокусу благами світу або зло («зла» радість – від шкоди іншому, помсти тощо). В християнському дискурсі радість парадоксальним чином поєднується також із нещастям, адже земні негаразди несуть людині небесні радощі (небесне блаженство).

Поняття радості може набувати різних відтінків (стаючи радістю душі, серця, тіла), які можуть переплітатися або протиставлятися між собою. Так, уявлення щодо «світських радощів» у релігійних текстах підкреслено протиставляються «радошам духовним». «Земні» (світські, тілесні) радощі виражаються поняттям «задоволення» (на-

---

¹ Див.: Дмитриева Н. Этическая нагрузка концепта «радость» в церковнославянском и древнерусском языках // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 2015. № 4. С. 23–28.

солода), яке слугує дублетом поняття «радість» при вираженні «радості тіла», будучи складовою уявлень про щастя.

У комплекс тогочасних уявлень, пов'язаних із зовнішніми проявами радості / веселості, входять сміх, спів, танці та музика – слугуючи своєрідними маркерами для позначення стану «земної» радості / веселості (задоволення) людини або виступаючи як їхні замітники.

Антоній Радивилівський досить часто згадує радість та її дублет веселість у своїх повчаннях, передаючи уявлення про різні аспекти суб'єктивно-емоційної складової щастя. Радість («радоість, веселіє») у текстах проповідника може позначати як суб'єктивне почуття (людини чи когось із небожителів), так і переноситись на якусь подію, дію або момент часу («радосна година»).

Досить чітко Антоній Радивилівський вказує на суміжність понять радості та щастя, використовуючи їх поруч: «Якъ много щасливыхъ дней упредило звіязцовъ сего світа, в которые надъ непріателями своими на выграную трубити казали, а жадень з оныхъ незамыкал в себѣ такой щасливости, такого веселя яко день нынішній Братіе Возлюбленная»¹. Також автор вдається до пояснення одного поняття через інше, зазначаючи, що веселість є щастям: «смотря весело, то есть, если в щастю зостасть»². Тож зв'язок цих понять в текстах Антонія Радивилівського не викликає сумнівів.

Джерелом істинного щастя, що здатне задовольнити людину, як і належить для текстів релігійного характеру, проголошується Бог. Наприклад, у рукописному «Слові пятом на Воскресеніє Господне» Антоній Радивилівський, вочевидь звертаючись до лаврських ченців, пише: «Гуть братіе научитесь где правдивой маєте шукати радости?... негде инде тылко в самому Господі, мовить албовіміъ: сердце мое // й плоть моя возрадовастася о Бозі живі, а Ісаія: Радующеся возрадуоюся о Господе, й возвеселится душа моя о Бозі моємъ»³.

---

¹ Радивилівський Антоній. «Огородок...». Рукопис. Кн. 1. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560. Т.1. Кн.1. Арк. 36.

² Радивилівський Антоній. «Вінець Христов...». Київ, 1688. арк. 199.

³ Радивилівський Антоній. «Огородок...». Рукопис. Кн. 1. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560. Т. 1. Кн. 1. Арк. 37 зв.–38.

Стосовно радощів небесного блаженства, що їх переживають праведники, проповідник традиційно стверджує їх «невимовність»¹: «кто ж может такъ высокаго розуму й быстрого быти довципу, жебы небеснаго Царствія могль выразити радости! нехай кто будетъ такъ бѣглымъ в міричной науці яко Архимедесь, неомірить; якъ много й яка є суть радости в небі; нехай кто будетъ такъ вымовный яко Туллиушь, довципный яко Плято, ані словы выславити златыми, ани аргументами досконале дойти можетъ тоей небесной радости великости. Бо ежели тотъ который до третїаго неба былъ восхищень, немогучи понять оной, то тылко рекль: же ани око види, ани ухо слыша, ани// на сердце человеку взыйде, яже Богъ уготоваль любящимъ Его. якожь человекъ земный можетъ выразити»². Однак, у рукописному «Слові в неделю 14 по сошествїи святого Духа» проповідник намагається передати небесні радощі, вдаючись до біблійного порівняння їх з радощами на розкішному царському весіллі, де звучить найкраща музика: «Хотячи Богъ выразити радость Царствія небеснаго, прировняль его до веселя Братїе Возлюбленные: а до веселя непростога чоловіка але Царского сына, на веселяхъ албовімъ простыхъ людей что за ассистенція?... что за музыка? все от убозтва. на веселяхъ зась Царскихъ сыновъ...»³. Таким чином, Антоній Радивилівський намагається дотриматись ідеї «невимовності» небесних благ, одночасно надаючи їм цілком конкретної образності земних розкошів у їх максимальній можливості та без «небажаних» наслідків, що цілком відповідає його манері описання небесного блаженства. Чільне місце серед насолод праведників на небесах посідає досконала музика, що буде звучати вічно. Проповідник закликає паству цінувати майбутню небесну радість вище за земну й вважає неприйнятним віддавати перевагу останній: «О шаленство чоловічское! в томся кохати что небываєтъ

---

¹ Радивилівський Антоній. «Огородок...». Рукопис. Кн. 1. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560. Т. 1. Кн. 1. Арк. 842.

² Там само. Арк. 238 – 238 зв.

³ Радивилівський Антоній. «Огородок...». рукопис. Кн. 1. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560. Т. 1. Кн. 1. Арк. 238–238 зв.

без плачу, то зась занехаяти, что в себі замыкаєть радость. болій важити земный рєчи, а нижєли небєсныи»¹.

Фальшива радість, що спирається на світські блага, приносить людині смерть та інше зло: «О глупство. о шаленство сынов Адамовыхъ! которыи шукають весєля в світі а не в ранах Распятого Христа Спасителя, на которых увєсь триумфъ й веселіє залежить Христово, чили невідають, же триумфъ й веселіє сєго світа подобно єсть рожи. котрая любо напозоръ пїєнкная й очомъ людським милая, єднак завше єй місце межи остроколючимъ терніємъ. такъ веселіє сєго світа любо єсть мило й приємно, єднакъ нигды без плачу, нигды без смерти быти неможєть»². Далі наводяться приклади з античної літератури (Тита Лівія та Плутарха) про смерть людей від радості з приводу певних подій. Наприкінці міркування Антоній Радивилівський наводить слова святої Цецилії про те, що істинну радість треба шукати в Господі: «О коханкове! не шукайте в світі// радости котрая плачємся платить, але шукайте в Бозі, котрая нигдыє не отмінєєть»³.

Цікавим фактом є посилання з цього приводу на слова святої римської мучениці Цецилії (Кікілії), що шанується Католицькою церквою як покровителька церковної музики. Її ж ім'я згадується в I Євхаристичній молитві (Римський канон) Римо-католицької меси. Хоча дана свята шанується і в Православ'ї, однак її культ більше розповсюджений саме у Західній Церкві та набуває особливої популярності в XVI – XVII століттях. Тож згадка саме про святу Цецилію є доволі симптоматичною для київського інтелектуала.

Іншим поняттям, що, переплітаючись з поняттям радості, виражає суб'єктивне переживання щастя, є задоволення або насолода – за християнською традицією, вони, як правило, розуміються в позитивному (близькому до епікурейського) або негативному (гедоністичному) сенсі. Природно, що дана схема відбилась у пов-

---

¹ Радивилівський Антоній. «Огородок...». рукопис. Кн. 1. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560. Т. 1. Кн. 1. Арк. 333.

² Там само. Арк. 38.

³ Там само. Арк. 38–38 зв.

чаннях Антонія Радивиловського. У його творчості простежується вплив епікурейського розуміння щастя як радості від володіння земними благами та отримання задоволення (без зловживання ними), насолоди життям, відсутності душевного страждання, благополуччя та душевного спокою, що їх супроводжує. Хоча, природно, цей погляд набуває християнського звучання. В описі небесного блаженства Антоній Радивиловський вміщає такі традиційно «гріховні» тілесні втіхи, як їжа, напої та музика¹.

Щастя як «задоволення без поганих наслідків» вважається проповідником цілком допустимим для християнина. Приміром, дружні зустрічі та бенкети, що супроводжуються помірним сміхом та музикою, є цілком допустимими для християнина. У друкованому «Вінці» проповідник ставить риторичне питання: «что за гріхъ наистися, напитися, албо ли тежъ з добрымъ другомъ своимъ, ѿ милымъ гостемъ якого банкету в добрый способъ зажити?»²

Негативний аспект розуміння задоволення, як мінливого стану тілесної радості від володіння земними благами (багатство, слава, успіх, тілесні насолоди), також знаходить відображення у спадщині Антонія Радивиловського. Гедоністичне розуміння щастя як тілесної насолоди не знаходить схвалення у проповідника. Не засуджуючи помірної насолоди від їжі, питва та спілкування, він засуджує тих, «которые насытившиися брашна ѿ напою, удаються до прожнованя, до роскошей телесныхъ... збытне сміючися, показують своє глупство...»³. Не залишаються поза увагою і такі традиційні тілесні гріхи, як «чужоложства, вшетеченства, пянства, обжерства...»⁴, що потрапляють у розряд смертних. Проповідник вказує й на такі види тілесних задовольень, як музика, співи, танці та ін., закликаючи

---

¹Радивиловський Антоній. «Вінець Христов...». Київ, 1688. Арк. 67 зв.–68.

² Там само. Арк. 65 зв.

³ Радивиловський Антоній. «Вінець Христов...». Київ, 1688. Арк. 66.

⁴ Радивиловський Антоній. «Вінець Христов...». Рукопис. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник М. П. 560. Т. 2. С. 1013.

грішників відвернути відчуття від «співання пісней світовихъ, ѥ слухане музики... роскошь телесную в себѣ замыкающѣи...»¹.

Антоній Радивилівський жваво послуговується прикладами з античної спадщини, згадуючи персонажів, що стали взірцем гедонізму та розкоші (сїбарити, Крез, Геліогабал тощо) та вказуючи на їх пізніші нещастя й «теперішні бідствування в пеклі»². Також проповідник наголошує на шкідливості такої поведінки для здоров'я людини, стверджуючи, що розкоші цього світу несуть людині хвороби та смерть³.

Інокентій Гізель та Іоаникій Галятовський в своїх текстах також послуговуються для позначення суб'єктивної складової категорії щастя термінами «веселіє» та «радость» в різних їх значеннях. Так, у повчаннях Іоаникія Галятовського обидва терміни можуть набувати однакового значення. Проповідник пише, що за заслуги в наслідуванні цнот святих християни отримають нагороду у вигляді радості небесного блаженства: «и мы за тоє зъ веселіємъ до неба поидемо и зберемо снопки, самого Бога, зберемо видініє лица Божого, зачымъ будетъ и о насъ пророкъ Давидъ мовити: “Ходяще ходжаху и плакахуся, метающе сімена своя, грядуще же прїйдуть радостію вземлюще рукояти своя”»⁴. Як видно з даного фрагменту, «веселіє» та «радость» використовуються мислителем як синоніми для позначення небесного блаженства, однак перше використано в староукраїнському тексті, а друге – у церковнослов'янській біблійній цитаті.

Досить багато уваги обидва інтелектуали приділяють негативному значенню радості у вигляді сміху, світських веселощів, тілесного задоволення та асоційованої з ними музики. При цьому обидва автори відрізняються більшим ригоризмом у порівнянні з Антонієм Радивилівським.

---

¹ Радивилівський Антоній. «Вінець Христов...». Київ, 1688. Арк. 96.

² Там само. Арк. 94 зв.–95.

³ Радивилівський Антоній. «Огородок...». Рукопис. Кн. 1. І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560 Т. 1. Кн. 1. Арк. 833.

⁴ Галятовський Іоаникій. Ключ розуміння / підгот. І. П. Чепіга. Київ : Наукова думка, 1985. С. 144.

Проти «радостних знамень», особливо музики, пісень і танців як таких, що спокушають людину до гріха, рішуче протестує Іоанікій Галятовський: «Стережіться тоєї сіти пекелной. Делфины, рыбы морскіи, которыи въ музиці кохається и музики охотне слушаєте. Таким делфіномъ естес каждый п'янице, вшетечнику, чужоложнику, танечнику, бо ты шукаєш музики и охотне музики слушаючи, упаяєшся, танци отпрауєшь и до нечыстого учинку телесного музика тебе побуждаєть»¹. Особливу неприязнь у автора викликають танці². Проповідник стверджує шкідливість подібних «втіх» через ризик «впасти» у ще більші гріхи.

Іоанікій Галятовський нарікає на поширенні цих гріхів: «На світі болше єсть такихъ людей, которые барзій въ телесномъ гріху, нежели въ чистости ся кохають... теперь болше єсть людей которыи въ прожнованю, въ пьянстві, въ збыткахъ и въ иншихъ распустахъ»³, закликає відмовитись від таких надлишків і погрожує пеклом обжирцям, пиякам, розпусникам, танечникам та слухачам світських пісень й музики⁴. Інокентій Гізель також пише, що гріховні задоволення «найвышого добра й неизреченной радости позбавляєть и на невыповедимую біду й вічноє нещастя приводить»⁵. Тож радість, яку вони дають, обертається вічним каранням та не є істиною.

Петро Скарга та Томаш Млодзяновський неодноразово згадують суб'єктивний аспект щастя у вигляді радості та задоволень, в різних їх розуміннях. Для позначення обох дублетів суб'єктивного переживання щастя польські проповідники застосовують терміни *rosiechy*, *zabawy*, *weselie*, *rados'c'* та ін.

Петро Скарга традиційно розділяє радості й задоволення на «дочасні» та «вічні», вважає їх джерелом Божественну волю і вва-

---

¹ Галятовський І. Ключ розуміння / підгот. І. П. Чепіга. Київ : Наукова думка, 1985. С. 69.

² Там само. С. 140.

³ Там само. С. 135.

⁴ Там само. С. 71.

⁵ Гізель І. Наука о тайні святого покаянія // Інокентій Гізель. Вибрані твори. У 3-х т. Київ; Львів : Свічадо, 2012. Т. 1, кн. 1. С. 517.

жає за потрібне молитися Богу про їх надання¹, що свідчить про позитивне сприйняття земних радощів або, принаймні, певних їх видів. Природно, що католицький автор закликає цінувати небесні втіхи вище за земні: «ліпше потіху вічну мати, ніж тут бути щасливим день, а на тому світі вічно каратися»². В іншому місці П. Скарга пише про те, що варто відмовитись від земних втіх, аби отримати небесні: «Добре нам на дочасних потіхах мати шкоду, аби отримати вічні»³. Також він називає земні втіхи перешкодою до отримання людиною духовних благ⁴. Томаш Мłodzianowski зазначає, що для християн вищою утіхою є веселощі «небесного бенкету» та духовні радощі, які дарує Бог⁵.

Щодо «земних» веселощів та задоволень у їх гріховному варіанті проповідники висловлюються однозначно негативно, наголошуючи на їхній непевності, «омильності», шкідливості для душі та тіла людини. Петро Скарга пише, що люди ошукують себе світськими веселощами, втіхами, бенкетами та музикою, які є нетривалими, а їх кінець страшним⁶. Земні втіхи та задоволення є порожніми, вони пов'язані з переживаннями, швидко минають та відволікають від спасіння душі⁷: «радість світських речей скорочує духовні веселощі»⁸. Тож в них «солодкості зерно, а праці й нещастя багато»⁹, – вказує Скарга. Християнин має лякатися таких втіх та вважати земні радісні

---

¹ Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku. Wilno, 1793. Т. II. S. 57.

² Там само. S. 305.

³ Там само. S. 294.

⁴ Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku. Wilno, 1793. Т. I. S. 254.

⁵ Młodzianowski Tomasz. Kazania i Homilie. Poznań, 1681. Т. I. S. 220.

⁶ Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku. Wilno, 1793. Т. II. S. 302.

⁷ Там само. S. 303–304.

⁸ Там само. S. 321.

⁹ Там само. S. 304.

речі й події підозрілими, адже після них настає смуток та різні неприємності¹.

Томаш Млодзяновський наголошує на непевності та тимчасовому характері земних радощів². Щодо бенкетів та пов'язаних з ними веселощів, у тому числі й музики, проповідник пише не лише про шкідливість їх для душі, але й наголошує на тілесній шкоді – зокрема, на шкоді фінансовому стану людини від таких «веселощів». Тим, хто любить бенкетувати («бавить себе бенкетами, пиятиками, учтами»), Млодзяновський пророкує розорення³. Проповідник досить різко критикує жарти, сміх, співи та світську музику⁴.

Не оминають польські проповідники й питання про «позитивні», дозволені християнам радість та втіхи. Щодо таких розваг, як дружні бесіди та пов'язані з ними «помірні» бенкети, Млодзяновський висловлюється неоднозначно. Проповідник пише, що вживання п'яних напоїв, дружня компанія, пісні та музика є «добрим» засобом, що дозволяє втішитись у нещастях. Але одразу зазначає, що такі «втіхи» несуть ризик небажаних наслідків, адже напої можуть стати отрутою, а добрих товаришів важко знайти⁵. Петро Скарга вказує на скромні обіди та «учти» як на допустимі для християнина, рішуче засуджуючи при цьому марнотратство⁶.

Таким чином, музика, як атрибут і причина радості та задоволення, знаходить свою оцінку в творчості українських та польських церковних мислителів епохи бароко. Даний феномен оцінюється ними позитивно чи негативно в залежності від ситуації та характеру обставин, а також мети «споживання» музики. Так, помірне слухання музики з метою естетичного задоволення на дружніх зустрічах або для подолання смутку є допустимим для християнина. Натомість,

---

¹ Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku. Wilno, 1793. T. II. S. 304.

² Młodzianowski Tomasz. Kazania i Homilie. Poznań, 1681. T. I. S. 70.

³ Там само. S. 218.

⁴ Там само. S. 218.

⁵ Там само. S. 25.

⁶ Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku. Wilno, 1793. T. IV. S. 120–121.

негативно оцінюється музика, що супроводжує акти тілесних «гедоністичних» задовольств, при яких вона служить засобом підсилення гріховних пристрастей. У даному питанні Інокентій Гізель та Іоаннікій Галятовський висловлюють більше ригоризму, ніж Антоній Радивилівський та польські проповідники. При цьому в полі зору мислителів знаходиться лише світська музика – питання про оцінку церковної музики чи співу обходять як українські, так і польські мислителі.

Подальший розгляд зазначеної проблеми видається перспективним з огляду на можливість розширення хронологічних меж дослідження та кола персоналій, спадщина яких може послужити додатковим матеріалом для вивчення. Зокрема, дослідження потребують тексти барокових мислителів XVIII століття (Стефан Яворський, Теофан Прокопович та ін.).

Список використаної літератури та джерел

1. Галятовський І. Ключ розуміння / підгот. І. П. Чепіга. Київ : Наукова думка, 1985. С. 53–238.
2. Гізель І. Наука о тайні святого покаянія // Інокентій Гізель. Вибрані твори. У 3-х т. Київ; Львів : Свічадо, 2012. Т. 1, кн. 1. С. 47–541.
3. Дмитриева Н. Этическая нагрузка концепта «радость» в церковнославянском и древнерусском языках // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. Москва, 2015. № 4. С. 23–28.
4. Довга Л. Система цінностей в українській культурі XVII століття : монографія. Київ; Львів : Свічадо, 2012. 344 с.
5. Йосипенко С. До витоків української модерності: Українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. Київ : Укр. Центр дух. культури, 2008. 392 с.
6. Корзо М. Образ человека в проповеди XVII века. Москва : ИФРАН, 1999. 190 с.
7. Радивилівський Антоній. «Вінець Христов...». Київ, 1688. 544 арк.

8. Радивилівський Антоній. «Вінець Христов...». Рукопис. Інститут рукописів ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560 Т. 2. 1615 с.

9. Радивилівський Антоній. «Огородок...». Рукопис. – Кн. 1. Інститут рукописів ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. П. Ник. М. П. 560 Т.1, кн.1. 955 арк.

10. Яковенко Н. У пошуках Нового неба : Життя і тексти Йоаннікія Галятовського. Київ : Лаурис; Критика, 2017. 704 с.

11. Młodzianowski T. Kazania i Homilie / Tomasz Młodzianowski. Poznań, 1681. Т. I–IV. 456 с.

12. Skarga P. Kazania na niedziele y svieta calego roku. Wilno, 1793. Т. I–VI. 279 с.

References

1. Haliatovskyi, I. (1985). Kliuch rozuminnia [Key to understanding]. Kyiv: Naukova dumka, 53–238 [in Ukrainian].

2. Hizeł, I. (2012). Nauka o taini sviatoho pokaiannia [Science of the mystery of holy repentance]. Kyiv; Lviv: Svichado, 47–541 [in Ukrainian].

3. Dmitrieva, N. (2015). Eticheskaya nagruzka kontsepta «radost» v tserkovnoslavyanskom i drevnerusskom yazykakh [Ethical load of the concept of "joy" in the Church Slavonic and Old Russian languages]. Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Moskov, 4, 23–28 [in Russian].

4. Dovha, L. (2012). Systema tsinnosti v ukrainskii kulturi XVII stolittia: monohrafiia [The system of values in the Ukrainian culture of the XVII century: a monograph]. Kyiv; Lviv: Svichado, 344 [in Ukrainian].

5. Iosypenko, S. (2008). Do vytokiv ukrainskoi modernosti: Ukrainska rannomoderna dukhovna kultura v yevropeiskomu konteksti [The origins of ukrainian modernity: Ukrainian early modern spiritual culture in european context.]. Kiev, 392 [in Ukrainian].

6. Korzo, M. (1999). Obraz cheloveka v propovedy XVII veka [The image of a man in the sermon of the seventeenth century]. Moskva: YFRAN, 190 [in Russian].

7. Radyvylovskiy, Antonii. (1688). «Vinets Khrystov...» [The crown of Christ]. Kyiv, 544 [in Ukrainian].

8. Radyvylovskiy, Antonii. (1688). «Vinets Khrystov...». rukopys [The crown of Christ. manuscript]. I.R. TsNBU im. V.I. Vernadskoho, 1615 [in Ukrainian].

9. Radyvylovskiy, Antonii. «Ohorodok...». rukopys. [Garden. manuscript] I.R. TsNBU im. V.I. Vernadskoho, 955 [in Ukrainian].

10. Yakovenko, N. (2017). U poshukakh Novoho neba: Zhyttia i teksty Yoanykiiia Galiatovskoho [In search of the New Heavens: Life and texts by Joanikii Galyatovsky]. Kyiv: Laurus, 704 [in Ukrainian].

11. Młodzianowski, T. (1681). Kazania i Homilie [Sermons and homilies]. Poznań, 456 [in Poland].

12. Skarga, P. (1793). Kazania na niedziele y svieta calego roku [Sermons on Sundays and holidays of the whole year]. Wilno, 279 [in Poland].

Спивак В. В. Образ музики как составляющей концепта радости / удовольствия в наследии украинских церковных мыслителей второй половины XVII века. Рассмотрены особенности восприятия образа музыки как составляющей концепта радости/ удовольствия в пределах представлений о счастье украинских церковных мыслителей второй половины XVII века. Источниковедческой базой исследования стали тексты Антония Радивиловского, Иоанникия Галиатовского и Иннокентия Гизеля. С целью сравнения освещена позиция польских проповедников (Петра Скарги, Томаша Млодзяновського) относительно указанной проблемы. Установлено, что данный феномен оценивается ими положительно или отрицательно, в зависимости от ситуации, характера обстоятельств и цели «потребления» музыки. Так, умеренное слушание музыки с целью эстетического удовольствия на дружеских встречах или для преодоления печали допустимо для христианина. В то же время негативно оценивается музыка, сопровождающая акты телесных «гедонистических» удовольствий, как средство усиления греховных страстей. В данном вопросе Иннокентий Гизель и Иоанникий Галиатовский выражают больше ригоризма, чем Антоний Радивиловский и польские проповедники.

При этом в поле зрения мыслителей находится только светская музыка, вопрос об оценке церковной музыки или пения обходят как украинские, так и польские мыслители.

Ключевые слова: украинское барокко, музыка, счастье, радость, удовольствие, проповедь.

Spivak V. The image of music as a component of the concept of joy/ pleasure in the legacy of Ukrainian church thinkers 2 half of the XVII century. In the article are analyzed the features of perception of the music image as a component of the concept of joy and pleasure according to the perception of the happiness by Ukrainian Church thinkers of the 2nd half of the 17th century. The sources for the research are the texts of Ukrainian church thinkers of the 2nd half of the XVII centuries: Anthony Radivilovsky, Ioanikii Galyatovsky and Innocent Gizel. For comparative analysis were used the ideas of Polish preachers (Petr Skarga, Tomasz Mlodzianowski). In their opinion the perception of music image positively or negatively depends on the situation, nature, circumstances and the purpose of «consumption» of music. Thus, a moderate listening to music for the purpose of aesthetic pleasure at friendly meetings or to overcome sorrow is acceptable for a Christian. On the other hand, music that accompanies acts of «hedonistic» pleasures, and serves as a mean of enhancing sinful passions, is evaluated negatively. In this issue, Gizel and Galyatovsky express more rigorousness than Radivilovsky and Polish preachers. However, philosophers pay attention only to secular music while the question of evaluation of church music or singing is avoided both by polish and ukrainian thinkers.

Keywords: philosophical culture, Ukrainian baroque, music, happiness, joy, pleasure, sermon.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2017 р.